

VED SLUTTEN AV ET ÅRHUNDRE

Tross borgerskapets triumfstemming etter Sovjet-kommunismens sammenbrudd, tross Fukuyamas påstand om at historia har nådd sin lykkelige liberale slutt, tross krampaktige tilløp til «nytenkning» på venstresida («Globalisering – ja takk!») – sannheten er at verden snart snubler inn i et nytt århundre uten perspektiver, uten håp og uten kraftfulle bevegelser for et alternativ til det kapitalistiske anarkiet. De siste tretti åra av dette århundret har vært preget av økte forskjeller mellom de få rike og de mange fattige land, økte forskjeller innen de rike land, direkte nedgang i levestandard for arbeiderklassen i USA siden begynnelsen av 70-tallet og økende massearbeidsløshet i Vest-Europa.

Men dette er for ingenting å regne sammenlignet med den tiltakende elendigheten i mange av de fattigere landene. I Russland er det en dramatisk nedgang i den allmenne levestandarden. Millioner av mennesker sulter, sykdommer som var utryddet under sovjetregimet, brer seg med stor fart, dødeligheten øker og folketallet synker. Den kapitalistiske «sjokkterapien» på 90-tallet har medført en dobbelt forverring selv sammenlignet med Sovjetunionens siste stagnasjonsår. Det registrerte bruttonasjonalproduktet og industriproduksjonen ble mer enn halvert i perioden 1990-97. Det er en større nedgang enn for Tsar-Russland i krigsåra 1914-18, for USA under den store depresjonen i 30-åra, eller for Sovjetunionen i krigsåra 1940-45. Dessuten har verden opplevd omfattende og uløste miljøproblemer over hele kloden – heller ikke på dette området har tingene beveget seg i riktig retning. Og i den siste tida: åpenlys økonomisk krise også i de nyindustrialiserte land i Asia.

Blant de svakere statene er det en tendens til oppløsning av politisk autoritet og kaos. På 90-tallet har en rekke stater praktisk talt brutt sammen: Afghanistan, Liberia, Rwanda, Somalia, Jugoslavia, Albania. Andre stater, blant annet det tidligere Sovjetunionen (SUS-området), Kongo, Indonesia, Colombia, India og Algerie, er på randen til kaos. Etter den kalde krigens slutt har det vært minst 30 væpnede konflikter/kriger (definert ved tap av minst 1000 menneskeliv), og det har vært en tilsvarende dramatisk økning i antall store internasjonale nødhjelpsaksjoner, fra gjennomsnittlig fem pr. år i perioden 1985-89 til 25 pr. år i 1994-95.

I den mer «siviliserte» delen av verden er det en tydelig stagnasjon i demokratisk deltakelse og økende mistillit til de politiske elitene. I 1991-92 – mens den borgerlige selvgodhet over den «frie» verdens seier nådde et høydepunkt – viste opinionsundersøkelser i de nyliberale foregangslandene at følgende andeler av befolkningen opplevde seg ekskludert fra offentlige avgjørelser som direkte berører deres liv: 44% i USA, 49% i Storbritannia. Samtidig er folkeopinionen klart for en sterk velferdsstat og dermed på kollisjonskurs med elitene som vil avvikle velferdsordningene.

Et syn som gjennomsyrrer dette heftet av *Vardøger*, er at nyliberalismen og den økonomiske globaliseringen med sine negative konsekvenser innen de enkelte land og internasjonalt, ikke er en «naturlig» prosess, men et resultat av statenes – spesielt de mektigste statenes – systematiske politikk. Karl Polanyi, den store liberale kritikeren av den forrige perioden med økonomisk liberalisme som gikk i rykk og napp fra 1830-åra til børskrakket i 1929, skrev noe som er minst like gyldig for vår epoke:

«Det fantes ikke noe naturlig ved *laissez-faire*; frie markeder ville aldri ha oppstått bare ved å la ting gå sin gang. ... selve *laissez-faire* ble tvunget igjennom av staten. (...) Mens *laissez-faire*-økonomien var et produkt av gjennomtenkt statlig handling, startet de etterfølgende restriksjonene mot *laissez-faire* på en spontan måte. *Laissez-faire* var planlagt; planleggingen var ikke planlagt.»*

På den annen side står troen på at det finnes alternativer til kapitalismen og nyliberalismen ytterst svakt. Aldri har enkeltindividenes opptatthet av og kunnskap om samfunnsfenomeners betydning for deres egne liv, vært så utbredt som i våre dager. Menneskene er opptatt av utdanning, av arbeidsmarkeder, oljepriser, rentenivå og aksjekurser fordi de vet at dette berører livene deres. Hittil har imidlertid ikke slik kunnskap ansporet til politisk handling, men kanskje heller skapt avmaktfølelse. Desillusjonen over sosialismen med dens mange brutte forhåpninger – det gjelder ikke bare kommunismen, men også sosialdemokratiet – er påtakelig. Erkjennelsen av at verden er langt mer kompleks og dermed vanskeligere å forandre enn man trodde i arbeiderbevegelsens barndom, har ført til en nedtoning av de sosialistiske visjonene.

Men det er helt galt å tro at det ikke finnes motkrefter. Et hovedpoeng i dette heftet av *Vardøger* er at globaliseringen er en konfliktfylt prosess. Arbeiderbevegelsens internasjonalisme, arbeidet for solidaritet, for miljø, for politiske, faglige og sosiale rettigheter, er i denne sammenheng en viktig motkraft. Arbeiderbevegelsens grunnleggende arbeidsform – demokratisk organisering nedenfra av underprivilegerte grupper – forblir den samme også i neste århundre. Denne «gammeldagse» arbeidsformen er noe av det mest moderne vi har i vår verden. Bare gjennom en vitalisering her – og ikke gjennom utspill fra de etablerte politiske klassene – kan vi håpe på en fornyelse av samfunnet. Graden av selvstendig organisering av underklassene er også en målestokk på et samfunns demokratiske karakter. Slik organisering er dermed også en sentral *demokratisk* oppgave. Hensikten med dette heftet av *Vardøger* er å formidle litt av den kunnskap og innsikt som vil være nødvendig for å gjennomføre denne oppgaven.

* Karl Polanyi: *The Great Transformation – The political and economic origins of our time*, Beacon Press, Boston 1957, s. 139-40. (Boken ble første gang publisert i 1944.)